

Karpińska, Małgorzata

"O prawie do bytu małych i młodych narodów. Kwestia narodowa i procesy narodotwórcze we wschodniej Europie Środkowej w dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII do początków XIX w.)", Józef Chlebowczyk, Warszawa-Kraków 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/4, 930-931

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

stało dzieło zawierające znaczną liczbę szczegółowych informacji odnośnie stosunków społecznych i politycznych Radomia, jego ustroju administracyjnego, rozwoju demograficznego, życia gospodarczego, warunków zdrowotnych ludności i opieki społecznej, wreszcie oświaty i kultury. Zagadnienia te przedstawiono w pięciu przekrojach chronologicznych: 1795—1864, 1865—1918, okres II Rzeczypospolitej, II wojna światowa, Radom w Polsce Ludowej do 1975 r.

Należy wyrazić żal, że liczny, aż trzydziestoosobowy zespół autorski już z racji swych rozmiarów utrudnił jeśli nie uniemożliwił ujęcie synteiczne. Szczególnie partie dotyczące ostatnich dziesięcioleci, podobnie jak w innych wydawnictwach tego typu, mają charakter na poły kronikarski. Bardziej jednolite oblicze posiada jedynie ustęp dotyczący okresu wojny i okupacji hitlerowskiej, pióra Jana Franckiego; skądinąd autor położył w nim nacisk na zagadnienia polityczne (terror okupanta, polski ruch oporu, okoliczności wyzwolenia miasta).

Praca czyni zatem wrażenie skróconego kompendium informacyjnego, operującego narracją typową dla monografii naukowych. Niektóre podrozdziały (np. omawiające życie muzyczne, teatr czy kolekcjonerstwo w latach 1795—1864) liczą zaledwie od kilkunastu do kilkudziesięciu wierszy druku. Bardzo mało miejsca poświęcono też dziejom miasta w dobie powstania styczniowego, mimo udziału w wydawnictwie wytrawnego znawcy tej problematyki w osobie Witolda Dąbkowskiego. W sumie lektura książki budzi refleksję, że lepszym wyjściem byłoby opracowanie informatora historycznego, ujętego np. w porządku alfabetycznym a zawierającego hasła rzeczowe, topograficzne i biograficzne. Rzecz inna, że na obliczu książki zaciążyły prawdopodobnie ograniczenia wydawnicze. Należy przy tym docenić wysiłek heurystyczny autorów, którzy przeprowadzili żmudne kwerendy archiwalne i prasowe. Z pewnością posłużą on dalszym badaczom, zaś zebrany materiał będzie wykorzystywany m.in. w celach porównawczych.

A.S.

Józef Chlebowczyk, *O prawie do bytu małych i młodych narodów. Kwestia narodowa i procesy narodotwórcze we wschodniej Europie Środkowej w dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII do początków XIX w.)*, wyd. 2, Śląski Instytut Naukowy, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa-Kraków 1983, s. 476.

Jest to drugie, poprawione, rozszerzone i o zmienionym tytule wydanie „Procesów narodotwórczych we wschodniej Europie Środkowej w dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII do początków XIX w.)”, które ukazały się w 1975 r. Książka wywołała duże zainteresowanie historyków. Zakres chronologiczny i geograficzny nie uległ zmianie. Również pojęcia i ogólne wnioski pozostały te same. Osłabiono jedynie kategorię twierdzenia o istnieniu dwóch podstawowych modeli procesów narodotwórczych, autor dostrzega tu wiele komplikacji i odchyłeń. Dyskusja jaką wywołało opublikowanie książki (np. recenzje K. Groniowskiego i M. Koźmińskiego, KH r. LXXXIV, 1977, z. 2) i przekonanie autora o uniwersalności stworzonego przezeń modelu procesów narodotwórczych społeczności etnicznych i narodowych spowodowały uzupełnienie pracy o pięć aneksów (około 20% tekstu). Omawiają one występowanie poszczególnych elementów modelu w rozwoju niektórych narodów Europy Zachodniej. (I. Procesy transformacji na Zachodzie narodów politycznych w narody nowoczesne, II. O niektórych aspektach włoskiego i niemieckiego procesu narodotwórczego, III. Zewnętrzne uwarunkowania procesów narodotwórczych, IV. W kwestii narodotwórczej roli języka w Europie Zachodniej, V. O niektórych narodotwórczych aspektach rozwoju rynku). Przykłady

te mają obalić tezę, iż procesy powstawania narodów Europy Środkowo-Wschodniej stanowiły anomalie, co podważałoby jakoby ich prawo do samostanowienia. Poważne wątpliwości budzi ta ostatnia teza, z którą autor wydaje się solidaryzować (o ile nie mamy tu do czynienia z brakiem precyzji nie zawsze komunikatywnego wykładu). Książka jest znakomitą przykładem jak życie społeczne nie daje się zamknąć w sztywne modelowe ramy, rzeczywistość rozsadza je i czasami trudno powiedzieć gdzie kończy się komplikacja modelu procesu narodotwórczego, a gdzie powstaje nowy. Odmienność rozwoju nie może więc podważać praw narodu. Praca wzbudzi z pewnością duże zainteresowanie. Nakład książki (1100 egz.) jest stanowczo zbyt mały.

M.K.

Zdzisław Libera, *Poezja polska 1800-1830*, „Czytelnik”, Warszawa 1984, s. 421.

Tom jest kontynuacją wydawnictwa „Poezja polska XVIII wieku” (1976). Okres zamknięty umownie latami 1800—1830 współcześni historycy literatury określają mianem klasycyzmu postanisławowskiego. Autor wyboru próbuje znaleźć uzasadnienie dla dat granicznych książki w dziejach narodu. Nieco sztuczne wydaje się wiązanie powstania Towarzystwa Przyjaciół Nauk z przełomem w rozwoju literatury polskiej. Znacznie lepiej „broni się” druga data, bardziej znacząca także dla rozwoju literatury, niż przyjmowany dotąd za początek romantyzmu rok 1822.

Prezentowany okres pod względem nurtów literackich nie jest jednolity. Autor wyboru starał się więc ułożyć antologię tak, aby oddać złożoność życia literackiego ówczesnego narodu polskiego. Drukuje się więc poezje 37 autorów, a różnorodność odzwierciedla zestawienie A. Mickiewicza i K. Koźmiana, St. Jachowicza i J. Słowackiego, A. Felińskiego i J. P. Woronicza itd. Podobnie zróżnicowany jest charakter poetycki około 135 utworów (z tego sześć to fragmenty). Obok utworów gatunków wysokich znajdują się tu drobne wiersze, dumki, ballady, itd.

Z. Libera poprzedził teksty rozprawą omawiającą klimat intelektualny i poezję lat 1800—1830. Przedstawiono w niej genezę, cechy charakterystyczne i autorów dominujących nurtów poetyckich oraz ich twórczość. Całość uzupełniają podstawowe dane biograficzne o poetach, informacje o źródłach tekstów, wybrana bibliografia i indeksy autorów i utworów.

M.K.

Péter Hanák, *Ungarn in der Donaumonarchie. Probleme der bürgerlichen Umgestaltung eines Vielvölkerstaates*, „Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südeuropa-Instituts” Bd. X, Verlag für Geschichte und Politik — R. Oldenbourg Verlag — Akadémiai Kiadó, Wien-München-Budapest 1984, s. 468.

Książka zawiera kilkanaście szkiców wybitnego historyka węgierskiego starszego pokolenia; międzynarodowa współpraca przy jej wydaniu dobrze koresponduje z tematyką dotyczącą miejsca i roli wielonarodowościowych Węgier w wielonarodowościowej monarchii Habsburgów między 1848 a 1918 rokiem. Publikowane artykuły i fragmenty książek ułożono tak, by zachować w miarę możliwości kolejność chronologiczną opisywanych procesów i wydarzeń. Teksty prezentowane przez P. Hanáka powstawały od drugiej połowy lat pięćdziesiątych po schyłek ostatniego dziesięciolecia. Dosyć wyraźnie widać poszerzanie się w miarę upływu czasu meto-